

รายงานผลการการเดินทางไปราชการ
ในโครงการทัศนศึกษาดูงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและคติความเชื่อ
ทางพุทธศาสนามหายาน ณ เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย
ระหว่างวันที่ ๓ - ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

๑. ชื่อโครงการ

การบรรยายหัวข้อ “มหายาน : มุมมอง - แนวคิด - จิตวิญญาณ” ในโครงการทัศนศึกษาดูงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีและคติความเชื่อทางพุทธศาสนามหายาน ณ เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย ระหว่างวันที่ ๓ - ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

๒. วัตถุประสงค์

เพื่อขยายขอบข่ายความรู้ด้านพระพุทธศาสนา และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานแก่บุคลากรของมูลนิธิและประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ ประกอบด้วยพระภิกษุและฆราวาส

๓. กำหนดเวลา

วันที่ ๓ - ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๖

๔. สถานที่

เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย

๕. หน่วยงานผู้จัด

มูลนิธิหทัยธรรม

๖. หน่วยงานสนับสนุน

มูลนิธิหทัยธรรม

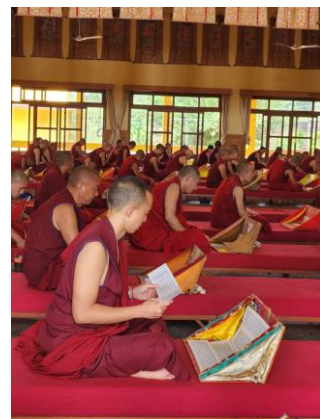
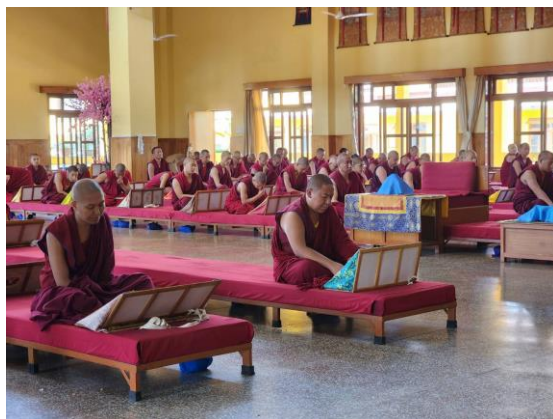
๗. กิจกรรม

วันอาทิตย์ที่ ๓ กันยายน ๒๕๖๖

- เดินทางจากประเทศไทยสู่เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย
- เดินทางเข้าสู่โรงแรมที่พักเมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย

วันจันทร์ที่ ๔ กันยายน ๒๕๖๖

๐๘.๓๐ - ๑๒.๐๐ น. เข้าเยี่ยมชมและร่วมบรรยายเกี่ยวกับประวัติวัดและพุทธศานามหายานแบบทิเบต ณ วัดกิวโต (Gyuto Monastery) ซึ่งเป็นที่ประทับขององค์กรรมาปะที่ ๑๗ ผู้นำนิกายคาทิกวะ ซึ่งเป็นนิกายที่ ๒ ของทิเบต และเป็นโรงเรียนที่สอนพระพุทธศาสนาแบบทิเบตให้แก่พระภิกษุ สามเณร และแม่ชี

คณะจากมูลนิธิหัตถธรรมเข้าชมวัดกิวโต (Gyuto Monastery) ที่ประทับของท่านกรรมาปะที่ ๑๗

๑๓.๐๐ - ๑๖.๓๐ น. เข้าเยี่ยมชมและร่วมบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมทิเบต ณ สถาบันนอร์บูลิงก้า (Norbulinga Institute) ที่จำลองพระราชวังนอร์บูลิงก้าซึ่งเป็นพระราชวังฤดูร้อนขององค์ทะไลลามะจากทิเบต สถานที่ที่สำคัญภายในประกอบด้วยวัด ห้องเก็บพระคัมภีร์ พิพิธภัณฑ์จัดแสดงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวทิเบต และมีศูนย์ศิลปกรรมต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์แกะสลักเครื่องไม้ ศูนย์ทำโคม และศูนย์วาดภาพทังก้า เป็นต้น

คณะจากมูลนิธิหทัยธรรมเข้าชมสถาบันนอร์บูลิงก้า

วันอังคารที่ ๕ กันยายน ๒๕๖๖

๐๖.๓๐ - ๑๒.๐๐ น. เข้าร่วมกิจกรรมธรรมบรรยายแก่เอเชียครั้งที่ ๑๗ โดยองค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต เนื่องในงาน “2023 His Holiness The 14th Dalai Lama 17th Asian teaching” หัวข้อการเข้าสู่ทางสายกลาง “Acharaya Chandrakirti’s Entering the Middle Way in conjunction with the autocommentary” วันที่ ๑ ณ วัดหลวงซุกลักคัง (Tsulagkhang Temple) เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ

พระศรีสุทริวงค์ คณะสงฆ์ไทยที่ร่วมในคณะมูลนิธิหทัยธรรม
ถวายเครื่องประกอบพิธีเปิดมณฑลแด่องค์ทะไลลามะ
ตามประเพณีทิเบต

คณะสงฆ์ไทยได้รับการนิมนต์ให้นำสวดมนต์เริ่มพิธีกรรม
ก่อนที่องค์ทะไลลามะจะทรงเริ่มแสดงธรรมบรรยาย

๑๓.๐๐ - ๑๖.๓๐ น. เยี่ยมชมชุมชนทิเบตที่เมืองแมค - ลอดกัณจ์ (McLeod Ganj) ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวทิเบต ณ เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ และบรรยายเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวทิเบตในอินเดีย

Mani Lhakang Stupa

พุทธสถานทิเบตกลางชุมชนทิเบตในย่านแมค - ลอดกัณจ์ เมืองธรรมศาลา

วันพุธที่ ๖ กันยายน ๒๕๖๖

๐๖.๓๐ - ๑๒.๐๐ น. เข้าร่วมกิจกรรมธรรมบรรยายแก่เอเชียครั้งที่ ๑๗ โดยองค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต เนื่องในงาน “2023 His Holiness The 14th Dalai Lama 17th Asian teaching” หัวข้อการเข้าสู่ทางสายกลาง “Acharaya Chandrakirti’s Entering the Middle Way in conjunction with the autocommentary” วันที่ ๒ ณ วัดหลวงซุกลักคัง (Tsulagkhang Temple) เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ

พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมฟังธรรมบรรยายถ่ายภาพที่ระลึกร่วมกับองค์ทะไลลามะ

หลังการแสดงธรรมบรรยายในวันสุดท้าย

ที่มาภาพ : สำนักงานองค์ทะไลลามะ (Office of His Holiness the Dalai Lama)

๑๓.๐๐ - ๑๔.๓๐ น. เข้าชมพิพิธภัณฑ์ทิเบต (The Tibet museum) เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ ซึ่งจัดแสดงประวัติความเป็นมาของชนชาติทิเบต ศาสนาและความเชื่อ การเมืองการปกครอง ประวัติองค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต และการอพยพจากทิเบตมาสู่อินเดีย ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ เป็นต้น ในการนี้ได้ร่วมบรรยายเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และคติความเชื่อทางพุทธศาสนา และศาสนาดั้งเดิมของทิเบต ร่วมกับท่านเทนซิน ดอร์จี บาร์ทัง พระภิกษุทิเบต นักศึกษาระดับปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชมพิพิธภัณฑ์ The Tibet Museum เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ

จัดแสดงประวัติความเป็นมาของชาวทิเบต ประวัติองค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต การอพยพสู่อินเดีย และการอนุรักษ์สืบทอดวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมทิเบตในอินเดีย

๑๔.๓๐ - ๑๖.๓๐ น. เข้าชมพิพิธภัณฑ์การแพทย์แผนทิเบต (Men - Tsee - Khang Museum) ตั้งอยู่ภายในบริเวณโรงพยาบาลการแพทย์แผนทิเบตเมนซีคัง เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ จัดแสดง ประวัติศาสตร์การแพทย์แผนทิเบต คัมภีร์ด้านการแพทย์ ตัวอย่างพืชสมุนไพรที่ใช้ในการแพทย์ การคำนวณ วันเดือนปีเกิดตามจันทรคติเพื่อวิเคราะห์การรักษา และภาพทั้งเก้าเกี่ยวกับพระโฆษชัยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต พุทธเจ้า (Menlha)

ชื่อของโรงพยาบาล เมน ซี คัง หมายถึง ยา (เมน) โหราศาสตร์ (ซี) ศูนย์ (คัง) เนื่องมาจากการรักษา ด้วยแพทย์แผนทิเบตนั้น แพทย์จะต้องใช้ยาสมุนไพรรักษา โดยการชกอาการร่วมกับการคำนวณ วันเดือนปีเกิดตามจันทรคติแบบทิเบต เพื่อตรวจหาธาตุเจ้าเรือนของผู้ป่วย สอบสวนอาการของโรค และคำนวณ ความเป็นไปได้ที่จะเกิดโรคในอนาคต ทั้งหมดนี้ประกอบกันจึงเรียกว่า เมน - ซี - คัง (ไม่อนุญาตให้บันทึกภาพ ภายในพิพิธภัณฑ์)

พิพิธภัณฑ์แพทย์แผนทิเบตเมน - ซี - คัง เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ
จัดแสดงสมุนไพร คัมภีร์แพทย์ การคำนวณทางโหราศาสตร์
และภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับการแพทย์แผนทิเบต
ที่มาภาพ : <https://mentseekhang.org/museum/>

วันพฤหัสบดีที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๖

๐๗.๐๐ - ๑๒.๐๐ น. คณะเดินทางของมูลนิธิหัตถ์ธรรมได้รับพระราชทานอนุญาตให้เข้าเฝ้า องค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต เพื่อรับพร ณ ที่ประทับส่วนพระองค์ วัดหลวงซุกลักคัง เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ สาธารณรัฐอินเดีย และร่วมถวายภัตตาหารขณะสงฆ์ไทย - ทิเบต จัดเตรียมโดย ผู้ประสานงานในองค์ทะไลลามะประจำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สำนักงานองค์ทะไลลามะ (Office of His Holiness The Dalai Lama)

เข้าเฝ้าเพื่อรับพรจากองค์ทะไลลามะ ณ ที่ประทับส่วนพระองค์
วัดหลวงซุกลักคัง เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ

ที่มาภาพ : สำนักงานองค์ทะไลลามะ (Office of His Holiness The Dalai Lama)

๑๒.๐๐ - ๑๖.๓๐ น. เยี่ยมชมชุมชนชาวพื้นเมืองที่หมู่บ้านพักสุนาค (Bhagsunag) สถานที่สำคัญทางธรรมชาติ ที่มีชุมชนชาวพุทธและฮินดูอยู่ร่วมกัน โดยบริเวณทางขึ้นเขาจะเป็นที่ตั้งของเทวาลัยที่สร้างอุทิศแด่พระศิวะ ส่วนบริเวณเทือกเขาด้านบนมีการสร้างสถูปแบบทิเบตไว้ และมีการประดับตกแต่งบริเวณเหนือน้ำตกบนเขาด้วยธงมนต์ในคติความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาแบบทิเบต

ทัศนียภาพของทางขึ้นน้ำตกพักสุนาค มีเทวาลัยพระศิวะอยู่บริเวณทางขึ้นเขา และมีสถูปทิเบตตั้งอยู่บริเวณเทือกเขา

วันศุกร์ที่ ๘ กันยายน ๒๕๖๖

๐๘.๓๐ น. เริ่มออกเดินทางจากที่พักเมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ สู่อำเภอเดลี สาธารณรัฐอินเดีย เพื่อเดินทางกลับสู่ประเทศไทยโดยสวัสดิภาพ

๘. คณะผู้แทนไทย

พระศรีสุทธีวงศ์ (สุวิทย์ ปรัชญญ ป.ธ.๙, ดร.)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ ราชวรมหาวิหาร
	รองเจ้าคณะจังหวัดนครปฐม
พระมหานันท สุนติภทโท	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร
	ประธานกรรมการจัดการวิถีพุทธเพื่อสุขและสันติ (สภพ.)
นายถนอมสิงห์ โกศลนาวัน	ประธานมูลนิธิหยดธรรม
นางสาวภัทรารัตน์ สุวรรณวัฒนา	กรรมการมูลนิธิหยดธรรม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อลิษา โรจนานนท์	อาจารย์ประจำคณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นางสาวพลอยชมพู ยามะเพวัน	นักอักษรศาสตร์ชำนาญการ
นางสาวดุขฎิ ตันเจริญ	นักรุกกิจเจ้าของสตูดิโอ Shala of Life
นางสาวชุกภภา สนิทวงศ์	ศิลปินอิสระ
นายณัฐพล ยวดยิ่ง	ประธานกรรมการบริหาร บริษัทมอร์อินโนเทค จำกัด
นางสาวนงนภัส ชัยเวียง	ผู้ช่วยผู้บริหาร ดี โอเอซิส สปา ประเทศไทย
เภสัชกรหญิงชมพูนุช สุภาภาภิรมย์	เภสัชกร

๙. สรุปสาระของกิจกรรม

กิจกรรมครั้งนี้เป็นการทัศนศึกษาเพื่อเยี่ยมชมสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมและเรียนรู้พระพุทธศาสนา มหายานแบบทิเบตที่เมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ โดยได้เข้าร่วมรับฟังธรรมบรรยาย จากองค์ทะไลลามะที่ ๑๔ แห่งทิเบต สำหรับชาวเอเชีย ครั้งที่ ๑๗ ค.ศ.๒๐๒๓ “2023 His Holiness The 14th Dalai Lama 17th Asian teaching” หัวข้อการเข้าสู่ทางสายกลาง “Acharaya Chandrakirti’s Entering the Middle Way in conjunction with the autocommentary” ซึ่งการเข้าฟังธรรมบรรยายนั้น นอกจากได้ทราบหลักธรรมแล้วยังได้เห็นขั้นตอนพิธีกรรมและวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์และแม่ชีจากหลายประเทศในทวีปเอเชียที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม ซึ่งมีทั้งจากนิกายเถรวาทและมหายาน ซึ่งคณะสงฆ์ทิเบตได้ให้เกียรติคณะสงฆ์และแม่ชีจากประเทศต่าง ๆ ร่วมกันสาธยายมนต์ร่วมกันตามแต่ธรรมเนียมของแต่ละประเทศ ก่อนที่องค์ทะไลลามะจะทรงขึ้นแสดงธรรมบรรยาย กิจกรรมนี้ ทำให้พระภิกษุ สามเณร แม่ชี และพุทธศาสนิกชนจากทั่วโลกที่เข้าร่วมงานได้มีโอกาสเรียนรู้ขนบธรรมเนียมและวัตรปฏิบัติของชาวพุทธแต่ละประเทศที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่เมื่อได้ฟังธรรมบรรยายทำให้พบว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นล้วนเป็นคำสอนเดียวกัน ดังนั้น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวพุทธทั่วโลกนั้นเกิดจากการที่แต่ละที่ต่างรับเอาพระพุทธศาสนาไปปรับให้เข้ากับวิถีวัฒนธรรมของประเทศนั้น ๆ จึงแสดงออกแตกต่างกัน แต่แก่นแท้คือธรรมะคือสิ่งที่ยังเหมือนเดิม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนี้จึงได้ร่วมประสบการณ์ดังกล่าวซึ่งทำให้เกิดการความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น

ส่วนกิจกรรมการเยี่ยมชมเมืองและสถานที่สำคัญต่าง ๆ ได้แก่ วัดหลวงซุกลักคัง วัดคิวงจุสถาบันนอร์บูลิงก้า พิพิธภัณฑสถานทิเบต พิพิธภัณฑสถานการแพทย์แผนทิเบต ชุมชนทิเบตเมืองแมค - ลอดกัณจ์ ฯลฯ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวทิเบตในอินเดียที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างเข้มแข็ง และความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาที่สะท้อนออกมาจากวิถีชีวิตของชาวทิเบต ซึ่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของทิเบตนั้น องค์ทะไลลามะทรงมีดำริให้สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล วัด ศูนย์การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมทิเบต เพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาวทิเบตไม่ให้สาบสูญไป นอกจากนี้การที่ชาวทิเบตสามารถสืบทอดวัฒนธรรมของตนไว้ได้แม้อยู่ในอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองธรรมศาลา รัฐหิมาจัลประเทศ ซึ่งเป็นที่ประทับขององค์ทะไลลามะที่ ๑๔ ผู้นำทางจิตวิญญาณของทิเบตนั้น ได้ดึงดูดให้ผู้สนใจพระพุทธศาสนาจากทั่วโลกเดินทางมาเข้าฟังธรรมบรรยายและเยี่ยมชมวิถีชีวิตของชาวทิเบต และช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจรวมถึงสร้างความเจริญให้เมืองธรรมศาลาเป็นอย่างมาก ประชาชนทั้งชาวทิเบตและอินเดียต่างให้ความเคารพนับถือองค์ทะไลลามะอย่างยิ่ง เพราะนอกจากชาวอินเดียจะยกย่องว่าองค์ทะไลลามะและพุทธศาสนิกชนชาวทิเบตได้นำพุทธศาสนากลับมาสู่อินเดียอีกครั้งแล้ว ยังทรงเป็นตัวอย่างของพระภิกษุสงฆ์ที่ออกแสดงธรรมและทำกิจกรรมการกุศลหลายอย่างเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดองและสันติภาพให้แก่คนทุกเชื้อชาติศาสนา ทั้งทรงเป็นผู้หนึ่งที่ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในอินเดียโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองธรรมศาลาซึ่งเป็นที่ประทับให้ดีขึ้นจากโครงการต่าง ๆ ของพระองค์อีกด้วย

โครงการทัศนศึกษาในครั้งนี้ นอกจากจะได้ทบทวนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มหายานแล้ว ยังได้เห็นประโยชน์ของการที่ผู้คนในวัฒนธรรมนั้น ๆ เห็นคุณค่าและแสดงออกถึงเอกลักษณ์ วัฒนธรรมของตนจนได้รับการยอมรับจากทั่วโลก ซึ่งนอกจากจะยังสามารถอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตน ไว้ได้แล้ว ยังกลายเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่สามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนได้ มาอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่าครึ่งศตวรรษ

๑๐. ข้อเสนอแนะจากการจัดกิจกรรม

การเข้าร่วมกิจกรรมทัศนศึกษาในพื้นที่ชุมชนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมแต่ในขณะเดียวกัน ก็มีความสัมพันธ์ทางศาสนาร่วมกันกับชาวไทยนั้น ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรม ของชาวพุทธจากคนต่างเชื้อชาติและต่างนิกายที่ลึกซึ้งและหลากหลายมิติมากขึ้น และสามารถนำองค์ความรู้ ดังกล่าวมาใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม จารีตประเพณี ที่เกี่ยวข้อง กับพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา นิกายอื่น ๆ ในต่างประเทศได้อย่าง กว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างเครือข่ายนักวิชาการด้านวัฒนธรรมกับประชาชนและองค์กรอื่น ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเป็นการประชาสัมพันธ์หน่วยงานด้านวิชาการของกรมศิลปากรให้เป็นที่ รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศอีกด้วย